

Otsikko: Perinnemaiseman hoito keino suojella luontoa

Vaikka olen itse maalta kotoisin, en lapsuudessani osannut riittävästi arvostaa päivänkakkaroiden, kissankellojen ja ritariperhosten olemassaoloa. Ne olivat osa arkista kesäpäivää. Mutta kesä 2005 avasi silmäni näkemään perinnemaisemien lajien harvinaisuuden ja ainutlaatuisuuden yhdessä maaseutuluonnon monimuotoisuuden haavoittuvuuden kanssa. Silloin, nuorena biologian opiskelijana, pääsin työharjoitteluun alueelliseen ympäristökeskukseen. Tehtävänäni oli kartoittaa perinnemaisemia ja niiden kasvillisuutta.

Ajomatkat ympäri kesäistä Keski-Suomea näyttivät maaseudun maiseman monet eri kasvot. Lajirikkaat niityt, valoisat hakamaat ja komeat metsälaitumet olivat elämyksellisiä mutta kovin vähälukuisia. Suurin osa maakunnan maa-alasta oli talousmetsien, ojitettujen soiden ja peltojen peittämää — ja autiota. Perinnemaisemat erottuivat jäänteinä ajasta, jolloin maaseudulla oli enemmän elämää; enemmän väkeä, eläimiä, vaihtelua, kauneutta, intoa, toivoa, onnea.

Keskustelut perinnemaisemien omistajien kanssa jäivät elävästi mieleen. Vaikka moni kertoikin luonnonlaiduntamisen ja niittohoidon järjestämisen olevan työlästä, he tuntuivat tekevän sitä mielellään. Maatilojen arjesta kukkien ja perhosten nostalginen idylli on kaukana, ja puhe kääntyi usein aitaamisjärjestelyihin ja maatalouden tukipolitiikan kiemuroihin. Kun kesä kääntyi syksyksi ja työt päättyivät, mieltäni jäi kaiheartamaan useampikin kysymys. Miksi maanomistajat halusivat hoitaa perinnemaisemiaan, jos se oli käytännössä niin kovin hankalaa? Oliko mielikuvani perinnemaisemien erinomaisuudesta vain ajan kultaama muisto lapsuuden kesistä? Vai näkivätkö myös kohtaamani karjatilalliset kohteissaan jotain erityistä, jotain joka sai heidät jatkamaan niiden hoitoa työläydestä huolimatta?

Kysymysten siemenet itivät muutamia vuosia ajatuksen tasolla, ja tein lisää töitä perinnemaisemien hoidon ja suojelun parissa. Mutta lopulta, kymmenen vuotta myöhemmin, sain tilaisuuden selvittää, miksi perinnemaisemia säilytetään. Vastauksia saadakseni ryhdyin haastattelemaan perinnemaisemien omistajia.

”Keskiviikko 14.1.2015. Eilen tein ensimmäisen tutkimushaastattelun perinnemaiseman hoitajien kanssa. Päälimmäisenä jäi mieleen, että nämä ihmiset ovat onnellisia. Ilo, onni ja tyytyväisyys kuuluivat heidän puheestaan. He tuntuvat saavan hirveän paljon hoitotyöstä itselleen. He puhuivat siitä, miten palkitsevaa se on, kun kätten jälki näkyy lähiympäristössä. He tekevät siitä sen näköistä kuin mitä he itse haluavat; se on heidän mielimaaisemaansa. Keskustelimme myös siitä, miten harvennusten, raivausten ja laidunnuksen kautta heille on tullut aivan uusi näkökulma ympäröivään perinnemaisemaan. Miten heidän oma luontosuhteensa on syventynyt tekemisen kautta. Ja miten ihana on aamukahvia juodessa katsoa keittiön ikkunan takana laiduntavia vasikoita.”

Idylli oli sittenkin totta, ainakin jossain tapauksissa! Se ei kuitenkaan perustunut haikeaan nostalgiaan tai Suomi-filmien mustavalkoisen maailman ihannointiin vaan ihmisen ja luonnon välisen suhteen ilmenemiseen molempia osapuolia hyödyttävällä tavalla. Perinnemaiseman hoidossa tuloksettaaksi

koettu työ kannustaa jatkamaan itseään. Luonnonlaidunnus näyttäytyi aivan uudessa roolissa; se oli maanomistajien tapa toteuttaa omaa henkilökohtaista luontosuhdettaan. Moni kertoi perinnemaiseman hoidon olevan paitsi elämäntapa, myös keino suojella luontoa siten, että he saivat kokea olevansa osa sitä. Oikein toteutettuna hoitotoimet ylläpitävät arvokasta lajistoa ja maiseman kauneutta, ja nämä olivat maanomistajille tärkeitä hoitotavoitteita. Perinnemaiseman hoito näyttäytyi henkisesti palkitsevana työnä, kun hoitajat tarkkailivat luontoa ja havaitsivat toivottuja tuloksia. Nämä saattoivat olla ketoneilikan kukkien tai päiväperhosten määrän lisääntymistä, tai laiduneläinten hyvinvointia. Hikipäässä tehty hakamaan raivaus tuntui hyvältä, kun näki kasvien versovan ja laiduntajien viihtyvän kunnostetulla laitumella.

Maanomistajat kertoivat, että perinnemaisemiin nivoutuu luonnon monimuotoisuuden ja maisemaestetiikan lisäksi vielä muitakin arvoja. Ne liittyvät kulttuuriperintöön ja maatalojen tuotantoon:

”Perjantai 16.1.2015. Tänään haastattelin erään oikein hienon perinnemaiseman omistajia, tilalla joka on ollut yli sata vuotta samalla suvulla. Nyt siellä on hiljattain tehty sukupolvenvaihdos ja nuoripari on innolla ottamassa tilaa haltuun. Heillä on halu jatkaa maisemanhoitoa ja jopa tuotteistaa sitä. Nuoret miettivät paljon sitä, miten saavat uudet ideansa sovitettua sukutilan toimintaan. Mutta muutoksia on ollut aiemminkin. Eläköitynyt isäntäkin aikoinaan lähti mukaan maisemanhoitoon, vaikka muuten tila oli enemmän tehotuotantoon suuntautuva. Hänellä syynä oli tilan historia ja ajatus siitä, miten kukin sukupolvi vuorollaan vaalii perinteitä. Ja säilyttää sitä lapsuuden maisemaa, jossa samat karjan polut risteilevät metsässä. Niitä pitkin kulkevat laiduneläimet vain vaihtuvat ajan mittaan; milloin hiehoja tai sonneja, milloin hevosia, viimeisimpänä lampaista.”

Vaikka elinkeino uudistuu, perinnemaisema pysyy, mikäli sitä halutaan vaalia. Maatalouden tehostuminen on Suomessa ollut nopeaa ja läpitukevaa viimeisen sadan vuoden aikana; ei siis ihmeäkään, että perinnemaisemista yli 99 % on tuona aikana kadonnut. Samalla unohtuu perinteinen maaseudun yhteisöllinen elämäntapa, jossa talkoot ja naapuriapu olivat tärkeitä. Joillakin tiloilla perinnemaisemien hoito on kuitenkin onnistuttu sovittamaan osaksi tilan tuotantoa. Luonnonlaitumet voivat olla luonteva osa normaalia laidunkiertoa, ja eläimiä voidaan laiduntaa myös muiden omistamilla mailla, kunhan asiasta vain sovitaan.

Monialainen maaseutuyrittäjyys tukee perinnemaisemien säilyttämistä. Siinä esimerkiksi maatilamatkailulla ja lähiruoan tai luomutuotteiden suoramyyynnillä on tärkeä rooli, ja maisemanhoito tuo näille lisäarvoa. Parhaimmillaan perinnemaisemien hoidossa yhdistyvät moninaiset arvot hyötynäkökulmaan. Jos perinnemaisemalla on arvo ja merkitys, ei sen hoito enää tunnu työläältä tai turhalta.

Useimmat perinnemaisemien omistajat eivät kuitenkaan hoida kohteitaan. Pääsin haastattelemaan myös heitä, ja näin sain selville tekijöitä, jotka johtavat perinnemaisemien katoamiseen. Kävi ilmi, että laiduneläimistä luopuminen ja maatilatuotannon lopettaminen olivat usein hoidon lopettamisen taustalla:

”Torstai 29.1.2015. Haastateltavana oli pariskunta, jolle tila oli siirtynyt muutama vuosi sitten vähän yllättäen. Molemmat käyvät päivätyössä, eikä perinnemaisemaa hoideta. He olivat silti hyvin

kiinnostuneita perinnemaisemista ja monta kertaa sanoivat, että niiden hoito on tärkeä asia. He olivat miettineet omankin hakamaan laidunnuksen aloittamista uudelleen, mutta omia eläimiä ei ole. He kaipaivat kovasti neuvoja sen suhteen, miten hoitoon ryhdytään ja miten sitä voisi rahoittaa.”

Monet niistä maanomistajista, jotka olivat luopuneet luonnonlaidunnuksesta ja -niitosta, asuivat kaupungeissa. He olivat etäännyneet maataloudesta ja suhtautuivat varovaisesti perinnemaisemien hoidon rahoitukseen, jossa tärkein yksittäinen kanava on maatalouden ympäristökorvaus ja sen mukaiset hoitosopimukset:

”Torstai 29.1.2015 (jatkuu): Maanomistaja kertoi haastattelun lopussa, että hänestä maatalouden ’tukitouhu’ tuntuu kovin hankalalta. Hänelle maanviljely on toissijaista — työtä työn päälle — joten yksinkertaisempi ja selkeämpi järjestelmä olisi tervetullut. Olisi hyvä, jos näissä tilanteissa saisi asiantuntevat neuvot heti paikalle opastamaan, sillä ilman apuja voi tehdä jotain väärin ja siitä tulee seuraamuksia. Se on kyllä tämän tukijärjestelmän kieltämätön heikkous, että ei pystytä tarpeeksi neuvomaan etukäteen ja toisaalta puuttumaan riittävän ajoissa virheisiin. Pitäisi pyrkiä kannustamaan ja ohjaamaan, ei valvomaan ja rankaisemaan.”

Yhteensä kahtakymmentä maanomistajaa haastateltuani jäi miettimään, miten hauras yhteiskunnan tuki perinnemaisemien hoidolle on. Se on lähes täysin sidoksissa ailahtelevaan maatalouspolitiikkaan ja byrokraattiselta tuntuvaan ympäristökorvausjärjestelmään. Vaikka yhteiskunnan rahoittamat perinnemaisemien hoitosopimukset eivät tunnu houkuttelevan uusia hoitajia, tarve lisätä maisemanhoitoa on suuri. Harvoilla hoidetuilla kohteilla elää joka viides Suomen uhanalaisista lajeista. Perinnemaisemiin on sitoutunut merkittävä määrä meille yhteistä aineetonta mutta elävää kulttuuriperintöä. Lisäksi niiden avulla on mahdollista tukea monipuolista ja ympäristöystävällistä maatalousyrittäjyyttä.

Suurin osa perinnemaisemien omistajista ei kuitenkaan ole enää tekemisissä maatalouden kanssa ja jäävät tämän vuoksi maisemanhoitoon liittyvän tiedotuksen ja myös rahoituksen ulkopuolelle. Tämä on todellinen ongelma, ja täysin ristiriidassa sen kanssa, miten helppoa ja palkitsevaa perinnemaiseman hoito voi käytännössä olla. Kesäisten niittotalkoiden järjestäminen kesäpaikan niityille voi olla hauska tempaus ja vaikka omia laiduneläimiä ei olisikaan, niitä voi saada lainaksi läheiseltä karjatilalta. Perinnemaisemien monia arvoja voi elvyttää yhteistyön avulla.

Mitä enemmän tietoa ja kokemusta maanomistajilla oli sekä maisemanhoidosta että hoitosopimuksista, sitä myötämielisempiä he olivat ympäristökorvausta kohtaan. Byrokratia ei tunnu niin ylitsepääsemättömältä, kun saa hyviä neuvoja ja ottaa selvää hoitosopimusten ehdoista. Haastateltujen joukossa oli muutamia maanomistajia, jotka ovat saaneet hoitokorvausta vuodesta 1995 alkaen. He ovat nähneet, miten perinnemaisemien arvostus on lisääntynyt yhteiskunnassamme, ja he toivoivat, että perinnemaisemien hoitajien määrä kääntyisi kasvuun. Maanomistajien ja karjatilallisten välisellä verkostoitumisella voidaan vaihtaa paitsi tietoa ja kokemuksia, myös löytää uusia luonnonlaitumia niitä kaipaaville laiduneläimille.